

dr. Reisz László byte-moly

Könyvtár(k)arcok

„K” mint könyvtár, avagy a *skarlát* jelzet

Könyvtár(k)arcok.

„K” mint könyvtár,

avagy a

skarlát jelzet.

dr. Reisz László byte-moly

Az elektronikus változatot készítette: Ambrus Attila József
Az elektronikus kötet szerkesztése lezárva: 2016. június 2-án

Címlap kép:

https://pixabay.com/static/uploads/photo/2016/01/31/15/18/book-1171564_960_720.jpg

Hátlap kép:

<https://pixabay.com/hu/ereader-elektronikus-tabletta-ebook-47279/>

ISBN (*pdf*) 978-615-80476-1-6

ISBN (*html*) 978-615-80476-0-9

ISBN (*epub*) 978-615-80476-2-3

ISBN (*mobi*) 978-615-80476-3-0

ISBN (*prc*) 978-615-80476-4-7

ISBN (*hangoskönyv – mp3*) 978-615-80005-9-8

© Reisz László, 2016

Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd – Így add tovább!
2.5 Magyarország (CC BY-NC-ND-SA 2.5 HU)

Felelős Kiadó: Ambrus Attila József
<http://felolvaso.wordpress.com>

Magyar Elektronikus Könyvtár
<http://mek.oszk.hu/15600/15638>

Magánkiadás
Pécs, 2016

Figyelem:

a következőkben könyvtárosok lelkivilágát felkavaró tartalmak olvashatóak!

„*Világok rongya, könyvtár a neved*”

– mondta nemzetünk nagy költője.

— Jó, jó, de akkor mi a könyvtáros?

— Nyilván: rongyszeredő?

— Ne túlozzunk! Hol vannak már azok a régi, rongypapírból készült könyvek?

A jelen igénytelen munkájában a szerző megkísérelti bemutatni a modern könyvtár kialakulásának ontogenezisét, parthenogenezisét, valamint hermeneutikáját, teleológiáját és az olvasókkal folytatott intézményi metakommunikációs struktúrájának fejlődését a priori kezdeményezésekből kiindulva az információk redisztribúciójának többkomponensű interdiszciplináris folyamatában.

P. s.: ha eszembe jutnak újabb idegen szavak, és/vagy józan leszek, folytatom.
Ez ígéret volt.

Amúgy a leírtak személyes, az egyetemtől kezdődő, több évtizedes könyvtárosi tapasztalataimon alapulnak..., tehát ne a tükörrre haragudjanak.

A KÖNYVTÁR KIALAKULÁSA

Szóval: könyvtár. Kétségkívül az emberiség egyik legnagyobb tanulmánya a betű-rögzítette információ. Ezt valamin rögzíteni kell; ami a csomóírástól kezdve a gondosan kiégetett agyagtábláktól a papirusztekercsekig bármi lehet.

Ezeket aztán tárolni kell, a helyet pedig valahogy elnevezni: táblatár, tekercstár stb. hogy hangzik ez?

Gutenberg zseniális találmánya a nyomtatott könyv okkal tekinthető egy fineszkes kézműves ügyes ötletének a drága és értékes kódexek reprodukálására, mindenesetre Aldus Manutius és az igényes kivitelű zsebkönyvek más megteremtői szerintem többet tettek az új „műfaj” jellemzőinek kialakításáért és elterjesztéséért.

De kétségkívül: ipari mennyiség jött létre, amit valamilyen szinten kezelni kellett.

Hogyan került képbe a könyvtáros?

A gyors válasz: sehoggy.

Ekkor még.

Nagyon hízelgő az ókori tudóskönyvtárosok párhuzama, a feltörekvő nagyurak házikönyvtárainak gondozására rendszeresített házitudósok nevei is ismeretek, akik ugyan a könyvtárat gondozták, mígnem szárnyaló egójuk egy bábójából kiszabadult pillangóként szárnyalhatott a szellem harmatos égboltján...

Szép elődök...?

A valóság: az „igazi” könyvtáros az ipari társadalom tömegtermelésének gyermeke, s tömegméretekben maga is a 19. század második felétől jelentkezik, azaz maga is tömegtermék.

A könyv demokratizálódik, az okos polgár rájön hogy a könyvet nem feltétlenül kell megvenni, hogy olvassuk, egyletek, klubok alakulnak merőben költségkímélő céllal, majd megjelenik demokratizálódott formában a mindenki könyvtára, a nyilvános könyvtár.

„Public library”: a régi idők torrentje.

A lényeg: a könyvtárak elterjedésével együtt járt a személyzet kérdése, amely immár nem egy jólelkű mecénás főúr házitudósa: íme, az ipari társadalom Zeusának és a könyvtár Métiszének nászából kipattant — nem Athéné, hanem megszületett a

könyvtáros.

A KÖNYVTÁROS

Mint számos újkeletű szakma esetében komoly problémát jelent a legitimitáció hiánya, az önazonosság kérdése. Egy foglalkozás vagy bármely csoport esetében a társadalmi elismertség (vagy annak hiánya) fordítottan arányos a csoporttagok öngazolási szükségletével, fontosságutudatával.

Mi is hát a könyvtárosság?

Természetesen hivatás amelynek célja...

Szóval, kissé eltérőek a válaszok attól függően, hogy „szakmabelit” vagy „kívülállót” kérdezőnk. Sajnos, a zavaros identitástudat kedvez a pótcelekvéseknél, a hagyománygyártásnak — és még sok egyébnek.

A nem feltétlenül spontán kialakult sztereotípiák közé tartozik a „tudós” könyvtáros, aki minden bölcsességek tudoraként közvetíti a világmindenséget az arra érdemeseknek, a tudás papja, aki a könyv (ma már egyre inkább információ) és a felhasználó között megkerülhetetlen kapocsként lebeg. Az ő szemük előtt nyilvánvalóan a „nagy tudós” elődök képe lebeg, aztán meg a sok okos könyv társaságának hamarost gondolhattak arra, hogy az őrzők is hát... valahogy részesei a tudásnak, ha csak annyiban is, hogy mint annak felkent papjai a könyv/információ és a felhasználó közé ékelődnek.

Keressük az identitást...

Jómagam szerencsétlen évben felvételiztem: a nagy „főszakok” mellett nem indult a bevált „ruhatárszak”, a népművelés, melyet állítom, azért tartottak, hogy legyen egy olyan is, amit még a könyvtáros is lenézhet. A felvételi anyag: általános kultúrtörténet, innen-onnan összehányva, valami bölcsész-előbórszerű körítéssel, turkálós kiadásban. Komolyan: soroljak fel Verdi operákat — ez hogy jön a polcológiához?

Kezdetől fogva könyvtáros akartam lenni (amivel az egyetemen az elsodort kisebbséghez tartoztam: a közsajnálaton egy soproni sráccal osztottam, akivel sikerült az elején összebarátkoznom, ő viszont egy megyei könyvtár igazgatójának fia volt, tehát születésétől terhelt, míg én magamtól retardálódtam.

Jóllehet rám is igaz volt az a naiv elképzelés, hogy a könyvtárosság valami féle bölcsészfoglalkozás, azért nyitott voltam.

Atyák és összeírtak: ha az ELTE könyvtártanszékén valaki egy szekrény sarkában gyanús külsejű hajlítható karú, ám rázható vályút talál, gyanús külsejű hegyes tűk, valamint egy kalauz-pozitív kézi lyukasztó apparátot lel egérrágtat lyukkártyahalmok társaságában: én vagyok a bűnös: „Egy és kétsoros peremlyukkártyák könyvtári alkalmazása” speciális kollégiumom maradványai.

(Ebből egyszerre levonható az éles elméjű következtetés: ez még a PC korszak előtt történt...)

A tanszékre azóta is boldog nosztalgiával gondolok, oda szakdolgoztam ott doktoráltam (úgy ám, könyvtárból!). Éppen ezért nem mondok neveket: kedves, familiáris hangulatú emberek voltak, akik attól lettek könyvtárosok, hogy írástörténetet, hírlaptörténetet oktattak — a könyvtártanszéken, mert szakterületükön másutt másod-harmadvonalba tartoztak volna. Persze tanultunk azért szakmát is: egyik tanárunk jegyzetében a katalogizálástörténet kapcsán azóta szállóigévé vált zseniális felfedezést tehattünk: Mátyás evangéliumával ismerkedhettünk meg (Mit Máté?)

Tanultunk írástörténetet, hírlaptörténetet, nyomdászattörténetet, olykor-olykor sikerült a tanszéknek egy-egy (más) szakmai „nagyágyút” levadásznia egy féléves speckoll erejéig — hogy elmondhassák nekik „Ó” is a kollégájuk.

Nos, közelebbe — sajnos, még nem eléggé — a nyugdíjhoz, kijelenthetem, bár az azték csomóírás érdekes, és az egyiptomi hieroglifák megfejtésének rejtelme kedv és lélekemelő nagysággal bírt, a való életben, könyvtárosként mind ezeknek s általában az ott tanult többségének semmi hasznát nem vettem.

Nos, hogyan látszódik a közelkép — az én interpretálásomban?

Nos, mint minden szakmában, itt is igaz az, hogy van egy szűk szakmai elit, a „tudós könyvtáros” kontra a ténylegesen munkát végző példányok — a tanárok számára különösen ismerős lehet ez a felállás.

A tudós könyvtáros Pallas Athéné polcokközt született gyermekének tekintti magát, a sok szép és okos könyv között hogy is ne lehetne ő is az. A könyvtárat, levéltárat megszállták a másod-, harmadvonalbeli történészek, innen-onnan kikopott kutatók, s végre megtalálni vélték azt a szószerket, melyet a sors egyenesen nekik rendelt, megerősítve a sztereotípiát: a könyvtár „humánértelmiségi” felségterület.

A kisebbrendűségtől, identitásproblémáktól terhelt önvédelmi mechanizmus csodákra képes.

Szinte látom magam előtt a szakma kialakulásának hajnalán a kis lüszterkabátos, cvikkeres, horpadtmellű tudósjelöltet, aki a nagy-nagy gondolkodók könyvei közt lebeg, és sehogyan sem érti, hogy ő miért lenne csak kiszolgáló, közvetítő. Nosza, uraljuk a tudományt: ha csinálni nem tudjuk, rendszerezzük, próbáljuk kézben tartani.

Világbibliográfia... és a természetesen bekövetkező kudarca.

Egyetemes tizedes osztályozás: isteni tízparancsolat, megvolt, de mit nekünk: itt van 10 főosztály, amibe nemcsak a múlt, a jelen, hanem a jövő min-

denségét beleszuszakolhatjuk! Teremteni csak-csak, de mi ez ahhoz, hogy mi könyvtárosok adunk rendszert, értelmet az egésznek?

KÖNYVTÁRI HIEARCHIA

A következőkben a könyvtárral, mint hierarchikus intézménnyel és rangsorával foglalkozunk.

Minden embereket foglalkoztató szervezeti egység szükségképpen valamilyen parancsoló-engedelmeskedő vonalak mentén rendeződött struktúrát takar, ami valamilyen formában hierarchiát képez le.

Melyek főbb jellemzői?

1. A hierarchia létrejötté törvényszerű, s nem, nem valamiféle kívülről vagy „fentről” erőltetett dolog: a szervezet tagjainak közösen elfogadott lételeme.

2. A szervezet fontosságával fordított arányban jelentkezik az igény a hierarchikus szerveződésre.

3. A résztvevők intelligenciahányadosa és a hierarchizáltság foka közt nincs kapcsolat, eltérések a motiválás formájában illetve külsődlegességeiben vannak. A sarki szatyorközpont hirdetőtábláján díszelgő „hét dolgozója” és mondjuk egy akadémiai cím/fokozat ugyanazon tőről fakad, bár egy lapockát értőn szelhető szakmai társadalmi fontossága nem mérhető egy akadémikus bölcsészéhez, aki mondjuk gomolyaföld tájfilozófiai jellemzőinek hatását kutatja lakóinak népi álmvilágában.

4. A hierarchizáltság foka és az adott szakma külső elismertségének ténye közt többnyire fordított kapcsolat áll fenn.

5. A szakmaiság hangsúlyozása és manifeszt formái (szakmai egyesületek, tudományos fórumok) akkor jelentkeznek látványosabban belül, ha külső elfogadtatásuk legalábbis kérdéses — nyersen fogalmazva ezt önvédelemnek hívják.

Lássuk mindezt a gyakorlatban.

A könyvtár társadalmi megítélése nem túl pozitív, és mindenképp sztereotípiáktól terhes: Százados harc ellenére sem sikerült a „polcológia” terhetől megszabadulni, s a könyvtáros nyomasztóan közel jár a raktáros/ruhatáros fogalmához.

Végül is kiből lesz — az amúgy öntudatos — könyvtáros?

Mindig is volt/van egy erős kontraszelekció. A könyvtárat sokan tartották mentőcsónaknak, átmeneti állomásnak karrierjük útján, bukott filozófus, kétes bölcsész-egzisztencia és sok hasonló szenvedett a polcok közti purgatóriumban

amíg szelleme megtisztultan felszabadulva nem lebegett éteribb — olvasót nem látó — magasságokba.

Nemcsak maguktól jöttek, volt hogy muszájból... 1956 után a kisebb hibát vétők egy-egy könyvtárba száműzettek, mint az egyéves önkéntes kadét, aki függelemsértésben marasztaltatott el amiatt, hogy nem volt hajlandó latrinát takarítani; s hogy ott módjuk legyen hibájukat — ahogy azt Hasek Svejkében olvassuk — „az ellenséggel szemtől-szembe jóvátenni”.

Egyikükről azóta könyvtári olvasót neveztek el az adott könyvtárban, csak-hogy én még beszéltem azzal a kollégával aki vele dolgozott: a bukott csillag udvartatást szervezett magának hódolóiból, s miközben látványosan szenvedett az őt ért megaláztatástól dolgozni közben meg...

Vagy találkoztak már Mancsi nénivel, aki sajnos hisztérikus és rohamokban szokott kitörni, így napközistanárnak sem alkalmas, de az iskolakönyvtárba ... oda még jó lesz.

Vagy „nagy ember felesége”, aki kellően trendi ahhoz, hogy maga is dolgozzon, bár a pénzre igazából nincs szükségük, így várja őt a könyvtár.

Szabó Ervin: keshedtmellű ex-osztályharcos lúzer, kikopva mindenhol, jobb híján beszerzették a Fővárosi Könyvtárba.

Önálló gondolata annyi volt, mint marhahús a Tesco párizsijában — köz-könyvtár — public library adaptációja: de lankadatlan fáradtsággal üldözte a (könyvtáros) hölgyeket, hogy walkúrként, gumitalpú cipőben suhanjanak a könyvtár folyosóin...

Brrr...

Ha már a külső kép nem változtatható, hát alakítsuk törpefalvát királlyá, s lón — amúgy demokratikus módon a

KÖNYVTÁR

A hierarchia a struktúra minden tagja számára fontos. Nemcsak a felső polcon állók esetében egyértelmű ez: a hierarchikus rendszer minden tagja számára felkínálja az előrehaladás elvi lehetőségét, de addig is a pozíció stabilitásának hangsúlyozásával nyugalmat, biztonságot ad. Elmondható, hogy a hierarchia tisztelete független az abban elfoglalt helytől, a legalacsonyabban helyezett is reménykedhet az előmenetelben, vagy legalább megnyugtathatja magát, hogy mégis egy nagy egész része...

1. Raktár: subhumán lények paradicsoma

A könyvtárra is igaz, hogy minél több közöd van az érdemi munkához, a szervezet tényleges tevékenységéhez, annál kisebb a hierarchián belüli presztízsed, s ezzel együtt: hatalmad.

Nem kétséges, hogy ez a könyvtári hierarchia legalja. Valljuk be, agysebészek ritkán módosítanak pályát raktárba, ennél lejjebb már csak a takarítószemélyzet van, ami viszont struktúráján kívüli, nem könyvtáros, tehát „nem játszik”.

Egyikük-másikuk nyíltan kimondja (a legkevesebb a vesztenivalójuk, de meg a legtöbb szükségük van az önigazolásra), hogy ha az IGAZGATÓ nem megy be egy hétig, hát mi történik, na de ha a RAKTÁROS?

2. Feldolgozó osztály: semi-subhumánok birodalma

Durván három részre oszlik.

- a.) *a tényleges banauszját végzőkre*, a könyveket leltárba vevőkre, pitykézőkre, csíkragasztókra meg hasonlókra ítéltettek. Őket csak a könyvtári szentek mentik meg a legalsókhhoz, a raktárosok hadához való besorolástól, érthető, ha féltékenyen hangsúlyozzák magasabbrendűségüket, melynek — ritka — arany szemcséi el-eltűnnek a mindennapok iszapáradatában. Az osztályon belül szinte csak azért tartják őket, mert lelki szükségük van a páriákra, akikhez képest...
- b.) *címleírók*, „nyers” *feldolgozók*. Mint minden bürokrácia, a könyvtári bürokrácia is kitermelt és szigorúan kodifikált szabályok között dolgozik: könyv, kazetta, CD, DVD feldolgozása a megfelelő szabályok szerint kell végbemenjen. Egyfelől ez természetes, hiszen valamiféle egységet, egyöntetűséget értelemszerűen biztosítani kell: a sarki mekiben a pultoslánynak tudnia kell, melyik fiókban találja a szalvétát, s hol tartják a műanyag eszcárgot. A könyvtárral ellentétben azonban azt nem oktatják egyetemi szinten, s nincsen sok-sok oldalas szabálykönyvük — a hét pultosát a hirdetőtáblán alkalmanként így is megcsodálhatjuk.
- c.) *tartalmi feltárók*. Nem kétséges, hogy ők a helyi Olümposz istenei. Igaz, lokális, vicinálissal elérhető hely ez, de annál nagyobb becsben tartják. Miről is van szó? Az ETO létrejötte kapcsán érintettük a könyvtáros istenkomplexusát. Képzeld el, hogy ez az egész egy éteri tisztaságú logikai játék, amely egy adott könyvet a lehető legrészletesebb s annak

minden részletére kiterjedő módon történő feldolgozását teszi lehetővé. Több sorban, számokkal megfeleltetőkké stb. Hogy van hozzá táblázat: igen, a feldolgozó munkák misszionárius pozícióival, mígnem a lényeg az egyes feldolgozó „szakember” agyában variálódik, valódi Káma Szútraként. Az osztályon voltaképp ez az egyetlen intellektuális tevékenység, amelyben az emberi értelem távoli visszfényének csillogását láthatjuk. Egyetemi emlékeim tolnak előre: minél több adat, minél részletgazdagabb a feltárás, annál jobb. Ez maga a szintiszta intellektuális onánia. A résztvevők bizonytalansággal élnek, s valljuk be, érdekes logikai játék is lenne — ha gyakorlati haszna is mutatkozna. Könyvtári pályám alatt nem talákoztam olyannal, hogy olvasó ténylegesen az ETO-táblázat szabályainak megfelelően keresett volna — legfeljebb, a dörzsöltebbje a szabályzat mutatókötetét tárgyszójegyzékként ill. feloldókulcsként használva molyolt. Persze, mindenki tudja, hogy kb. amit keres, az milyen szám alatt van, a társadalomtudomány a „3” stb. de ez körülbelül a kiscsoportos óvodás készsége, mikor is megtanulja, hogy a szekrénykéje milyen állat/gyümölcs/stb. alatt lapul. Olvasó és könyvtáros egysége lőn, itt megadatott.

Halleluja.

3. Tájékoztató osztály: humanoid teritórium

Esetükben a hierarchia közel jár a tényleges fontosságához. Amennyiben igaz, hogy a könyvtár az olvasókért van: ők tényleg a frontvonalon dolgoznak. Egyrészt lehetőségük van arra, hogy a más szinteken elkövetett hibákat korrigálják, (s azokat a sajátjaikkal helyettesítsék) másrészt tény, hogy az ő megítélésük, tevékenységük határozza meg döntően a könyvtárról alkotott képet. Számos példa bizonyítja, hogy a helyzet odáig fajul, hogy dolgozniuk is kell. Nem véletlen, hogy sorsukra nem titkolt borzadással gondolnak az alul-felül állók. Előbbiek elmondhatják, hogy „de legalább olvasókat nem látunk” utóbbiak pedig fensőbbiségük és nagyságuk bizonyítékaként tekintenek izoláltságukra, attól, ami felett állhatnak.

4. Bibliográfus: Walhalla a könyvtárban überlibek és überlibák gyűlhelye.

Közirigységnek és közutálatnak örvend, s mindkettőre büszke, s mindkettőre rászolgál.

Magát ugyan olykor könyvtárosnak mondja, de főként azért, hogy nem bibliográfus kollégáit lenézhesse, no, meg a könyvtáron kívül nincsen számára hely... már ahol tudósnak adhatja ki magát. A többi, nem kasztba-tartozó kolléga számára pedig az irigyelt-gyűlölt pozíciót, mint előmeneteli lehetőséget példázzák.

Általános előfordulásuk a mindenkori főnök közelében lévő helyeken tapasztalható, ritkább, s csak nagyobb intézmények esetében fordul elő nagyobb populációjuk, mely esetben csoportként, osztályként szerepelnek.

Azzal a ténnyel, hogy a könyvtár az olvasókért van, jószerivel minden könyvtáros kimondva kimondatlanul egyetért, ex offo beleértve a könyvtáros vitathatatlan s megkerülhetetlen közvetítő szerepét melyet a tudás szerepajaként az „istenadta olvasó” és a „tudás” között tölt be.

A bibliográfus és az olvasó érdekei teljesen eltérőek.

„Az én szempontomból
az ember
az én külső burkom

amelytől
megszabadulok
az illemhelyen”

— olvashatjuk Erich Fried „*A szar emberképe*” c. versében.

A bibliográfus számára az olvasó de facto ürügy, létezése csak annyiban fontos, amennyiben a bibliográfus számára indokot, okot szolgáltat munkálkodásához.

Maga nem képes produktum létrehozására, de minek is: életcélja más emberek munkáinak összehordásával, rendszerezésével elérhető, s magát tudósnak is számítja, hiszen ő maga is PUBLIKÁL.

E faj speciális egyedei gyakran bukkannak fel patkány képében, de jól felismerhetően elholt nagy emberek hagyatékának rendszerezőiként, ahol is büszkén szöszölve katalógusokat, jegyzékeket állítanak össze kissé lesajnálva a megholtat, akinek életét íme ők „rakják rendbe”, ők öntik „valódi formába”.

Ha tehát Nussimbaumné Popsich Aranka, vagy Viper Amál dívány helyett egyetemes lexikonokra veti ágyát, hogy a tudással legfontosabb (és legnagyobb) testrészein át közvetlenül kapcsolatba kerüljön: nem, ne gondoljunk rosszra, lehet, hogy — bibliográfusról van szó.

A jó bibliográfus attól jó, ha egy témából a lehető legtöbb „találatot” gyűjti össze. Teszi is ezt szorgalmasan, tudván tudva, hogy a (másodkézből) szemlézett munka esetleg az országban nem érhető el, de sebj: ez is csak alaposságát bizonyítja.

5. Főnök

Minden hierachiában kell lenni alfának, hiszen omega is van — a köztes példányokról most szóoltunk. A könyvtárak vezető státuszai az átlagnál nagyobb mértékben kontaminálódnak „szakmánkívüli” elemekkel, hiszen valamelyest presztízzsel rendelkező posztokról van szó, s a polcológiához mindenki ért, nemde?

S elérkeztünk eszmeftuttatásunk záró részéhez: mi a helyzet a modern könyvtárral?

Először is: mi nem az?

A régi könyvtár

A száz évvel ezelőtti közkönyvtár és a mai közkönyvtár működése lényegében hasonló: a félbehajtott kartonlapból álló kölcsönzőkönyvecskét felváltotta az elektronikus olvasójege, a pecsétet a kártyabeolvasó...

Hurrá. De ma is ugyanazt kell mondanunk a bergengócfalváról bevonatozóknak, hogy: kölcsön, van, olvassák, kötészetten van stb. — akár száz éve.

Nem modernizálódott a könyvtár?

Dehogynem.

Új trendek alakultak ki, másod-, harmadvonalbeli szociológusok (vagy szerencsés, olvasóktól-szabadult könyvtáros-tudorok) minden alkalmat megragadnak a könyvtár fontosságának hangsúlyozására. Neveljünk olvasót, tartsunk vetélkedőket (főleg pályázati pénzből), konferenciázzunk.

Ihletett kollégák, ha tehetik, ma is szakmányban abuzálják az általános iskolás korú kisdedeket — melyek szöszeke elődeit egy 1919-es tanácsköztársasági propagandaplakáton is megtaláljuk: „Könyvek a házmesternél.”

Pláza-könyvtár meg hasonlók — csak sajnos, mintha a gőzmozdonyt modernizálnák áramszedővel, környezetkímélő, modern, mert áram fűti a kazánt, de szépen csühög...

Közben a mindennapi élet totálisan átalakult, annyira, hogy korábbi kérdőíves felvételek műveltségtesztje is értelmezhetetlenné vált: mit jelent, hogy hány könyvünk van otthon?

A könyvtáros alkalmazkodó, az atomcsapás esetén jobb túlélő lenne a csótánynál. A legutóbbi időkgig sikeresen olvasztott magába minden új információhordozót: bakelit, CD, VHS, DVD: ugyan már, mire valók a „nem hagyományos dokumentumok?”

Ez egészen a legutóbbi időkgig működött mígnem megjelent az írás a falakon s eljött/eljön a

Digitális könyvtár

A digitalizálás eljövele kicsivel bonyolultabb folyamat, semmint azt képzelhetnénk, hogy a pünkösdi analógiához hasonlóan a könyvtárak vezetőit megszállták a lélek, s onnantól nyelveken beszélve automatikusan hirdették az ígét.

Koromnál és tapasztalatomnál fogva végigasszisztáltam, fejlődtem a számítógép megjelenését a könyvtárban s a mindennapjainkban. Elmondhatom, nem kis időbe telt, amíg az egyszeri főnök meghallgatta segítőkész beosztottja lelkendezését a digitalizálásról, melyet olykor egy értelmező szótár segítségével igénybe véve kellett/lehetett elmagyarázni.

Újabb idő kellett ahhoz, hogy nyíltszívű és képzelemdús vezetők lelkében szárba szökkenjen a felismerés virága, miszerint a szkennerek irányából hangzó gyanús cirregés, nyöszörgés nem a pokolbéli elkárhozott lelkek hangja — legalábbis többnyire.

És itt mindjárt két lényeges alapelvet kell leszögezni:

1. A digitalizálás önmagában nem több egy új, hatékony és jól használható állományvédelmi technikánál.

2. A digitalizálás tényleges jelentőséget csak az internet mindennapi szerves használatát feltételezve kaphat.

Mármost megkerülhetetlenül érinteni kell egy a könyvtár működését érintő alapvető kérdést: nagyon nem mindegy, hogy megőrző/archiváló, illetve szolgáltató könyvtárról beszélünk.

Szögezzük le:

— a digitalizálás nem valamiféle pótlék, amely az „igazi” dokumentumoknak alárendelt tevékenység;

— épeszű ember nyilván nem mond olyat, hogy az inkunábulumokat hajtsunk ki, hiszen „digitalizálva vannak”.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni a — többek közt — Nemzeti Könyvtárunk által felvállalt — nemes feladatot a nyomdatermékek utókornak fizikai formában történő megőrzésében.

(... ez itt a meghatottság és a tisztelet helye)

(... ez is az)

Számos gyűjteményben fizetnek embereket azért, hogy a ma emberének érték-telen kacatokat őrizzék — száz év múlva a ma kidobott szórólap, vasúti jegy stb. kiállítási tárlók anyaga lehet.

Ugyanakkor ez a megőrző funkció bármennyire is fontos, nem könyvtári, inkább múzeumi, ezek az állományok valamiféle szellemi hullakamra-jelleget öltenek, s jóllehet e tetemtár fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni, a könyvtár értelmezésében nem temetőkert, s a tetemgondnoki feladatok ellátása nem csábít, a sírkerti silbak szerepére sem érzek magamban kellő indíttatást.

Könyvtári pályafutásom alatt egy alkalommal volt dolgom valódi „ősnymtatványokkal”, mikor is egy kolléganőmnek segítettem egy velük megpakolt kézikocsinak küszöbön való áttemelésében, melynek során sajnos néhány leborult, de szerencsére csak az egyikben szakadt ki egy XVIII. századi példány térkép melléklete s abuzálódott kissé a kocsikeréktől...

Az élő, valódi kiberkönyvtár nevéből következően a virtuális térben van, ingyenes, bárki számára korlátozás nélkül elérhető, s nem pótlék, hanem az eredeti papíralapú kiadványt teljesen kiváltó új információtár. Annyira már, hogy igazából a „könyvtár” elnevezés is nehézkes, ahogy a nagyzó külvárosi mozi előszeretettel nevezte magát „filmszínház”-nak. A könyvmolyt még átnevezhetjük házi használatra byte-molynak, s ebben lehet is valami, ha a papírkönyvek és a szkanner találkozásából eredő kisebb konfliktusokra gondolok.

Tudatosan vállalom, hogy elfogult vagyok e tekintetben, mert a könyvtár jövőjét a kibertérben, a legszélesebb nyilvánosságban látom. Ez nyilvánvalóan hiba, melyre hivatali előjáróim legutóbbi (le) minősítésükben is joggal mutattak rá, nem elég hogy túlságosan demokratikusan gondolkodom, mi több, egyoldalú híve vagyok az információs szabadságnak is, meg sok egyébnek, ami nem cseng egybe az elvárható közalkalmazotti magatartással...

Igazuk van.

Csak úgy gondolom, hogy a lényeg kerüli el a figyelmüket.

Könyvtárra, s így könyvtárosra a jövőben is nagy szükség lesz, bár hogy miért van „könyv” az elnevezésben, az más kérdés. A helyzet olyan szemléletváltást követel, amit sokan nem képesek, vagy nem akarnak felvállalni, pedig egyszerű dologról van szó: vagy velünk, vagy nélkülünk, de el nem kerülhetjük.

Próbálkoznak a fából vaskarikával a digitalizálásnál is: e-könyv, rendben van, node a szerzői jog, a DRM?

Nosza, kössük meg az olvasó kezét: majd mi megmondjuk, mit olvashat, milyen eszközzel, milyen feltételekkel. S igen, jöjjön csak be e-könyvet kölcsönözni a könyvtárba, vagy csak helyben, lelakott gépeken olvasson digitális tartalmakat.

Jól hangzik?

Sajnos, okkal gondolhatjuk, hogy ez a fajta digitális Walhalla nem lesz túlzottan népszerű.

Az e-könyv-iparosok lelkesen támogatnak: az ő világukban az e könyvek csak szigorú feltételekkel olvashatóak, megadott ideig, ha tehetnék „rendelkezésre állási díjat” is követelnének a potenciális felhasználóktól.

Hasonló a helyzet, mint anno a reformáció hajnalán: a pap közvetítő volt a hívő és a menny meg az úr között, aztán jött Luther s a szakrálissal való kapcsolat kissé átértelmeződött — de azért ne folytassunk hitvitát. A döntés egyszerű: ha ilyen (digitális) tartalmakra szükség van, akkor azok létrejönnek, akár könyvtáraktól függetlenül is — ha így lesz, akkor kell majd aggódnunk.

Most lássuk, mitől is tűnik a digitalizálás „ördögtől valónak” az átlag-könyvtáros számára?

Pro primo: félti az állását, ami a szó hagyományos értelmében igaz is, sajnos, a villanymozdonyok elterjedése nincs tekintettel a kazánfűtők-kazánkovácsok mégoly nagyarányú elhivatottságára, szakmai tudására.

Pro secundo: buta. Nem igazán ért a dolgokhoz, többszörös kontraszelekció termékeként a nyugalmat, a változatlanságot, az állóvizet preferálná, ameddig lehet — de meddig lehet? Ezzel természetesen nem azt akarom mondani, hogy a könyvtáros a kretén szinonimája volna — és természetesen az ezt olvasók automatikusan kivételek — de digitalizálásról lévén szó, mondjuk úgy, hogy operációs rendszerük hm... kissé elavult, a multithreading pedig éppen nem az erősségük.

Pro tertio: közalkalmazottként tisztában van azzal, hogy nemcsak valami újat, mást kellene tanulnia, de még dolgoznia is kellene. Ez nemcsak a környezeti status quot boríthatná fel, hanem saját helyzetének, gondolkodásának drasztikus átértékelését igényelné. Inkább plázát épít, népművel, kiállítást szer-

vez, olvasótalálkozik- képez — bármit amivel elérni véli, hogy folytonosan változva minden — ugyanúgy maradjon.

Nem kis részben ezért olyan a helyzet a magyarországi digitalizálással, mint amilyen.

A munka szabotálására átfogó és támadhatatlan technikák dolgozódtak ki. Hatékonyságuk azért is óriási, mert, ahogy mondani szokták, a falat kétfelől építik.

Beosztott a főnökének olyat nem mond(hat), hogy valamit nem akar megcsinálni. De felléphet olyan anyagi, eszköz- és emberi erőforrásigényekkel, hogy tudván tudja, azok teljesíthetetlenek.

A főnök ugyanúgy a hierarchia foglya: pozícióban, pályázati pénzek allokálásában, presztízsből gondolkodik. Márpedig hogyan lehet egy e-könyvár esetében szalagot átvágni, a kellő ceremóniával? Több beosztott, több polc, több erőforrás = több pozíció: a bürokrácia (ön)törvényei a könyvtárban is érvényesülnek, a ráció már kevésbé.

Az érdemi munka jól prolongálható stratégiai tervekkel, értekezletekkel, tanácsozásokkal, emlékeztetőkkel, konferenciákkal. Utóbbi magvas tartalma kötetekben is kiadható.

Érdemi munka helyett hány pályázat szól presztízsről, mások munkájának szolgáltatásáról — mint központi intézmény nem kérhetünk milliókat erre?

Be lehet állítani az egészet valami olyan szörnyszülöttként is, hogy azt csak valamely külső intézmény avatott szkennerei végezhetik el.

S itt van a másik probléma: a külső tartalomiparos bevonása valójában legtöbbször a munka szabotálásával egyenértékű. Ez abszurdnak hangzik, pedig így van: a könyvtáros megússza a munkát, amit a piaci cég sokszoros áron végez el.

De ez csak a piaci cégnek jó. A tartalomgyáros — ne ítéljük el, ebből él — abban érdekelt, hogy ő digitalizáljon, s ha ez nem megy, akkor inkább ne legyen ilyesmi, mert ez a későbbi üzletét rontja — tehát a könyvtáros digitalizálása — na köszönjük szépen. A piaci szereplő csak a saját érdekét tartja szem előtt, ami az előbbiekkal összefonódva kicsit sem azonos, sőt ellentétes a felhasználó, s a társadalom érdekével.

Felvilágosodott, hivatástudattól vezérelt gondolkodásunk természetesen nem vetemedhet arra, hogy némely könyvtári vezető és tartalomgyáros kapcsolatában a magától értetődő szakmaiságon túli elemeket is gyanítsunk. Ebből következően gondolnunk sem szabad olyan képtelenségre, hogy — esetleg — egyes tartalomgyártó materiális formában is érdekeltté teszi a könyvtári döntéshozót hogy rajta kívül aztán senki, sehogy, semmiképp...

Ha az elmúlt 10 évet nézzük — csak a digitalizálás tekintetében — tanúi voltunk, vagyunk nagyszabású projektek, házak, alapkönyvtárak ilyen-olyan gigaprojektek tiszavirágzásának majd elenyészésének. Ha az összegeket is figyelembe vesszük, akkor a laikus igazán nem érti, hogy miért van még — minimális program — 1945 előtti kiadású magyar nyomdatermék „csak” papíron.

Az ötletek, elképzelések aztán majd a ráció börtönéből szabadult főnixként jelennek meg valamely Központi Rangos Intézmény (továbbiakban: KRI) újabb projektjeként, tíz- vagy százmilliókért melyben Rangos Intézmény hitet tesz töretlen elkötelezettségéről a tekintetben, hogy ő majd — cserébe — összefogja, begyűjti és szolgáltatja a mások által digitalizált tartalmat.

A *Csárdáskirálynő* c. operett kezdődik azzal, hogy Bóni gróf lelkesen rendelkezik: minden asztalra virágokat, minden asztalra pezsgőt — majd csak lesz, aki kifizeti?

Miért nem operett a hazai digitalizálás — legalább élveznénk, néha, egy kicsit?

Miért abszurd ez?

Az olvasó (tudják, ő az, akire hivatkozunk, amikor saját fontosságunkat csuszkolandó újabb pénzt, paripát fegyvert — akarom mondani polcot, plázát és pénzt — koldulunk) alapvetően csak a produktumot néz/nézné. Csakhogy a bürokrácia szempontjából a feladat, amelyet elvégezni hivatott nem cél, hanem öfenntartásának és fejlődésének alibije — mondhatni a szükséges rossz.

Ezt persze nem mondhatják ki, egyrészt mert „a gyermeket fel nem világosítani jó dolog” (főleg kifizetődő); másrészt előfordulhat az a propagandairányítók által ismert és óvott szituáció, hogy némelyek el is hiszik, amit mondanak.

Miért ne központ?

Gondolkozzunk.

Hogy a központ ténylegesen működjön, ahhoz rengeteg pénz kellene. Csak ennek birtokában működhet úgy a központi modell, hogy a KRI összefoglalja a digitalizálást, eldönti, persze szakmai alapon, — még szép — hogy az országos kiadványoktól kezdve a Nyuvadtfalvai „Heti Rozsomák” számaikat ki, s mely intézmény dolgozhatja fel.

Ha pénz van, hatalom is van — csakhogy ennek olyan anyagi vonzatai vannak, amiről belátható időn belül álmodni is... khm... s mindez nem garantálja a párhuzamosságok elkerülését.

Alulfinanszírozott, diszfunkcionálisan működő könyvtáraink az Air America-hoz hasonlóan működnek: pályázati pénzért bármikor, bárhova, bármit: ha a fenntartó unikornisokra ad pénzt: szerte a hazában az idők szavának

engedve nemzeti unikornis-simogatók, NUNI-pontok nyílnának a könyvtárakban, a NUNI-projekt lógóját (bocsánat: logóját) pedig tettere kész grafikus-ismerősök terveznék százazrekért. Szorgos bibliográfusok ajánló-bibliográfiákat készítenének az unikornis történetéről, fejlődéséről a kezdetektől napjainkig, PR-os kollégák pedig előadásokat, találkozókát szerveznének: „Barátunk az unikornis” címmel és hasonlók.

Ha nincs pénz, csak hatalom?

Azt mondani, hogy KRI központ, de pénz helyet csak joga van: ha afféle digitális kötelespéldányról van szó az még értelmezhető, de végül is minden jog csak annyit ér, amennyi tényleges erő van az érvényesítésére. Papírkönyvnél ez nem problematikus, te megőrzöd, légy boldog veled s ennyi.

E-könyvnél? Én kitalálom, megcsinálom, finanszírozom, a KRI meg majd szolgáltatja?

Finoman szólva: nem életszerű.

De hogyan lehet ebből összefogás, központosság?

Az intézmények kötelesek lennének bejelenteni szabad kapacitásukat/eszközeiket?

Kötelesek lennének a KRI-től engedélyt kérni, hogy mit digitalizálhatnak — a saját pénzükért?

Párhuzamosságok esetén a KRI döntene — vagy demokratikus úton, mondjuk népszavazást tartanának a „Károfalvai Harsona” feldolgozásáról.

Van gond elég.

Várnunk kellene egy újabb stratégiai tervre, házra alapkönyvtárra sok-sok pénzért, pozícióért, mígnem a magyar digitalizálás szekere is bedöcög — valahova.

Hogy hol is lesz az?

Talán az Óperencián is túl...

VÉGE

Tartalom

A könyvtár kialakulása.....	7
A könyvtáros	8
Könyvtári hierarchia	10
Könyvtár	11
1. Raktár: subhumán lények paradicsoma.....	12
2. Feldolgozó osztály: semi-subhumánok birodalma	12
a.) a tényleges banausziát végzők	12
b.) címleírók, „nyers” feldolgozók	12
c.) tartalmi feltárók.....	12
3. Tájékoztató osztály: humanoid teritórium	13
4. Bibliográfus: Walhalla a könyvtárban überlibek és überlibák... ..	13
5. Főnök.....	15
A régi könyvtár	15
Digitális könyvtár	16

ePub

